

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 21ης Φεβρουαρίου 2013*

«Οδηγία 93/13/ΕΟΚ — Καταχρηστικές ρήτρες που περιέχονται σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές — Αυτεπάγγελτη εξέταση από τον εθνικό δικαστή του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας — Υποχρέωση του εθνικού δικαστή που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ρήτρας να καλέσει τους διαδίκους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους προτού συναγάγει τις συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής — Συμβατικές ρήτρες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα»

Στην υπόθεση C-472/11,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Fővárosi Bíróság (νυν Fővárosi Törvényszék) (Ουγγαρία) με απόφαση της 16ης Ιουνίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 16 Σεπτεμβρίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης

Banif Plus Bank Zrt

κατά

Csaba Csipai,

Viktória Csipai,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Tizzano, πρόεδρο τμήματος, M. Plešič, E. Levits, M. Safjan και M. Berger (εισηγήτρια), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Mengozzi

γραμματέας: A. Impellizzeri, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 12ης Σεπτεμβρίου 2012,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Banif Plus Bank Zrt, εκπροσωπούμενη από τον E. Héjja, ügyvéd,
- η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Z. Fehér και την K. Szíjjártó,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον S. Martínez-Lage Sobredo,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ουγγρική.

- η Σλοβακική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Kianička,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους B. Simon και M. van Beek,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 6 και 7 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ L 95, σ. 29, στο εξής: οδηγία).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Banif Plus Bank Zrt (στο εξής: Banif Plus Bank) και του ζεύγους Csirai με αντικείμενο την καταβολή ποσών οφειλόμενων δυνάμει δανειακής συμβάσεως σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας της εν λόγω συμβάσεως εκ μέρους του δανειοδοτούντος ιδρύματος λόγω συμπεριφοράς καταλογιστέας στον δανειολήπτη.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ορίζει την καταχρηστική ρήτρα ως εξής:
«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, [που απορρέουν] από τη σύμβαση.»
- 4 Όσον αφορά την εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας ορίζει:
«Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»
- 5 Όσον αφορά τα αποτελέσματα που συνεπάγεται η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας ορίζει:
«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»
- 6 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας προσθέτει:
«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Το εθνικό δίκαιο

- 7 Κατά το άρθρο 209, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, «είναι καταχρηστικός ένας γενικός συμβατικός όρος ή μια ρήτρα συμβάσεως συναπτόμενη με καταναλωτές που δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, οσάκις, κατά παράβαση των υποχρεώσεων καλής πίστης και εντιμότητας, εισάγει δικαιώματα και υποχρεώσεις των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση κατά τρόπο μονομερή και ανατιολόγητο εις βάρος του συμβαλλομένου εκείνου μέρους που δεν διατύπωσε τη ρήτρα».
- 8 Το άρθρο 209/A, παράγραφος 2, του αστικού κώδικα προβλέπει ότι τέτοιες ρήτρες είναι άκυρες.
- 9 Το άρθρο 2, στοιχείο j, του κυβερνητικού διατάγματος 18/1999, της 5ης Φεβρουαρίου 1999, περί των ρητρών που πρέπει να θεωρούνται καταχρηστικές στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές, προβλέπει:
- «[...] τεκμαίρεται καταχρηστική, μέχρις αποδείξεως του εναντίου, ιδίως η σύμβαση που
- [...]
- j) υποχρεώνει τον καταναλωτή να καταβάλει υπέρμετρο χρηματικό ποσό σε περίπτωση που δεν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του ή που δεν τις εκπληρώσει σύμφωνα με τη σύμβαση.»
- 10 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του νόμου III του 1952 περί του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, με την επιφύλαξη αντίθετης διατάξεως, το δικαστήριο δεσμεύεται από τα αιτήματα και τους ισχυρισμούς που προβάλλουν οι διάδικοι.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 11 Στις 16 Ιουνίου 2006, ο C. Csirai συνήψε σύμβαση δανείου με την Banif Plus Bank, η λήξη της οποίας ορίστηκε στις 15 Ιουνίου 2012.
- 12 Η υπ' αριθ. 29 ρήτρα της συμβάσεως την οποία είχε εκ των προτέρων καταρτίσει η Banif Plus Bank προέβλεπε ότι, σε περίπτωση καταγγελίας της συμβάσεως πριν τη λήξη της λόγω μη εκπληρώσεως υποχρεώσεως του δανειολήπτη ή για οιονδήποτε άλλο λόγο οφειλόμενο σε υπαιτιότητά του, ο δανειολήπτης όφειλε να καταβάλει, πέραν των τόκων υπερημερίας και εξόδων, το συνολικό ποσό των υπολειπόμενων εξοφλητικών δόσεων. Οι δόσεις που κατέστησαν ληξιπρόθεσμες περιελάμβαναν, πέραν του ποσού του κεφαλαίου, τους τόκους του δανείου και το ασφάλιστρο μη αποπληρωμής
- 13 Ο C. Csirai κατέβαλε για τελευταία φορά εξοφλητική δόση τον Φεβρουάριο του 2008. Η Banif Plus Bank κατήγγειλε τότε τη σύμβαση και ζήτησε από τον δανειολήπτη να καταβάλει τα υπολειπόμενα ποσά που οφείλονταν κατ' εφαρμογή της ρήτρας 29 της συμβάσεως. Δεδομένου ότι ο C. Csirai δεν ανταποκρίθηκε στο αίτημα αυτό, η Banif Plus Bank άσκησε αγωγή κατά αυτού, καθώς και κατά της συζύγου του, βασιζόμενη στους κανόνες του οικογενειακού δικαίου.
- 14 Στο πλαίσιο της ενώπιόν του εκκρεμούσας διαδικασίας, το Pesti kerületi bíróság (Πρωτοδικείο της Πέστης), επιληφθέν ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ενημέρωσε τους διαδίκους ότι, κατά την κρίση του, η εν λόγω ρήτρα 29 ήταν καταχρηστική και τους κάλεσε να εκφέρουν την άποψή τους επί τούτου. Ο C. Csirai υποστήριξε ότι θεωρούσε υπερβολικές τις αξιώσεις της Banif Plus Bank και ότι αναγνώριζε ως βάσιμη αξίωση μόνον το ποσό του κεφαλαίου. Η Banif Plus Bank αμφισβήτησε τον καταχρηστικό χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας.

- 15 Με απόφαση της 6ης Ιουλίου 2010, το Pesti Központhi kerületi bíróság υποχρέωσε τον C. Csipai να καταβάλει στην Banif Plus Bank ένα ποσό που υπολογίσθηκε χωρίς να εφαρμοσθεί η ρήτρα 29 της συμβάσεως.
- 16 Η Banif Plus Bank άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Fővárosi Bíróság αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Ενεργεί συμφώνως προς τη διάταξη του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [...] εθνικός δικαστής ο οποίος, αφού διαπιστώσει την ύπαρξη καταχρηστικής συμβατικής ρήτρας και μολονότι δεν έχει διατυπωθεί σχετικό αίτημα από τους διαδίκους, τους ενημερώνει ότι θεωρεί άκυρο το τέταρτο εδάφιο της ρήτρας 29 της συμβάσεως δανείου που έχουν συνάψει μεταξύ τους οι διάδικοι; Η ακυρότητα οφείλεται στην παράβαση νομοθετικών διατάξεων και, συγκεκριμένα, [των άρθρων] 1, παράγραφος 1, στοιχείο c, και 2, στοιχείο j, του Προεδρικού Διατάγματος 18/1999 [...];
- 2) Σε σχέση με το πρώτο ερώτημα, νομιμοποιείται ο εθνικός δικαστής να ζητήσει από τους διαδίκους να προβούν σε δήλωση σχετικά με την εν λόγω ρήτρα της συμβάσεως, ούτως ώστε να μπορούν να συναχθούν οι νομικές συνέπειες του ενδεχομένως καταχρηστικού της χαρακτήρα και να επιτευχθούν οι σκοποί που επιδιώκει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας;
- 3) Υπό τις ως άνω περιγραφείσες περιστάσεις, νομιμοποιείται ο εθνικός δικαστής, κατά την εξέταση μιας καταχρηστικής ρήτρας της συμβάσεως, να εξετάσει όλες τις ρήτρες της συμβάσεως ή πρέπει να εξετάσει μόνον εκείνες στις οποίες στηρίζει την αξίωσή του ο συμβαλλόμενος με τον καταναλωτή;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

- 17 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί ουσιαστικώς να διευκρινιστεί κατά πόσον τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας έχουν την έννοια ότι απαγορεύουν ή, αντιθέτως, ότι επιτρέπουν στον εθνικό δικαστή που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας να ενημερώσει τους διαδίκους ότι διαπίστωσε την ύπαρξη λόγου ακυρότητας και να τους καλέσει να προβούν σε σχετική δήλωση.
- 18 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι τα ερωτήματα αυτά συνδέονται με την ύπαρξη, στο εθνικό δίκαιο, ενός κανόνα κατά τον οποίο ο δικαστής που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως λόγο ακυρότητας πρέπει να ενημερώσει σχετικώς τους διαδίκους και να τους παράσχει τη δυνατότητα να προβούν σε δήλωση σχετικά με την ενδεχόμενη διαπίστωση της ακυρότητας της οικείας έννομης σχέσεως, χωρίς την οποία δεν μπορεί να κηρύξει την ακυρότητα.
- 19 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα εν λόγω ερωτήματα πρέπει να υπομνησθεί ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία στηρίζεται συγκεκριμένα στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση προς τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο της πληροφορήσεως, θέση η οποία τον υποχρεώνει να αποδέχεται τους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2009, C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones, Συλλογή 2009, σ. I-9579, σκέψη 29, και της 14ης Ιουνίου 2012, C-618/10, Banco Español de Crédito, σκέψη 39).

- 20 Λαμβανομένης υπόψη της ασθενέστερης αυτής θέσεως, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας προβλέπει ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές. Όπως προκύπτει από τη νομολογία, πρόκειται για διάταξη αναγκαστικού δικαίου, με την οποία επιδιώκεται, αντί της απορρέουσας από τη σύμβαση τυπικής ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών, η εξασφάλιση μιας ουσιαστικής ισορροπίας, ικανής να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2010, C-137/08, VB Pénzügyi Lízing, Συλλογή 2010, σ. I-10847, σκέψη 47, και Banco Español de Crédito, προμνημονευθείσα, σκέψη 40).
- 21 Προς εξασφάλιση της προστασίας που επιδιώκει η οδηγία, το Δικαστήριο έχει ήδη επανειλημμένως υπογραμμίσει ότι η ανισότητα μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία μπορεί να αντισταθμιστεί μόνο με θετική παρέμβαση, μη εξαρτώμενη από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση (βλ., μεταξύ άλλων, προμνημονευθείσες αποφάσεις VB Pénzügyi Lízing, σκέψη 48, και Banco Español de Crédito, σκέψη 41).
- 22 Με γνώμονα αυτές τις σκέψεις το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και, πράττοντας τούτο, να αίρει την υφιστάμενη μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία ανισότητα (βλ., μεταξύ άλλων, προμνημονευθείσες αποφάσεις Pénzügyi Lízing, σκέψη 49, και Banco Español de Crédito, σκέψη 42).
- 23 Κατά συνέπεια, ο ρόλος τον οποίο αναθέτει το δίκαιο της Ένωσης στον εθνικό δικαστή στον συγκεκριμένο τομέα δεν περιορίζεται απλώς στην ευχέρειά του να αποφαινεται επί της ενδεχόμενης καταχρηστικής φύσεως μιας συμβατικής ρήτρας, αλλά συμπεριλαμβάνει επίσης την υποχρέωση να εξετάζει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα αυτό, αφήν στιγμής διαθέτει τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, C-243/08, Pannon GSM, Συλλογή 2009, σ. I-4713, σκέψη 32, και Banco Español de Crédito, προμνημονευθείσα, σκέψη 43).
- 24 Συναφώς, κληθέν να αποφανθεί επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως υποβληθείσα από εθνικό δικαστήριο που είχε επιληφθεί στο πλαίσιο κατ' αντιμωλία διαδικασίας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία, το Δικαστήριο έκρινε ότι το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο οφείλει να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων προκειμένου να εξακριβώσει αν μια ρήτρα η οποία περιλαμβάνεται σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, να εκτιμήσει αυτεπαγγέλτως τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας αυτής (βλ., συναφώς, προμνημονευθείσες αποφάσεις VB Pénzügyi Lízing, σκέψη 56, και Banco Español de Crédito, σκέψη 44).
- 25 Ως προς τις συνέπειες που πρέπει να επιφέρει η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας απαιτεί από τα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι μια τέτοια ρήτρα δεν δεσμεύει τους καταναλωτές «τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας».
- 26 Ως προς τούτο, πρέπει να υπομνησθεί ότι, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως στο δίκαιο της Ένωσης, οι δικονομικοί κανόνες οι οποίοι διέπουν την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων και οι οποίοι αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των τελευταίων. Εντούτοις, οι κανόνες αυτοί δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρεμφερείς καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να διαμορφώνονται κατά τρόπο ώστε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ., συναφώς, προμνημονευθείσες αποφάσεις Asturcom Telecomunicaciones, σκέψη 38, και Banco Español de Crédito, σκέψη 46).

- 27 Ως προς την υποχρέωση διασφάλισης της αποτελεσματικότητας της προστασίας που προβλέπει η οδηγία όσον αφορά τις συνέπειες μιας καταχρηστικής ρήτηρας, το Δικαστήριο έχει ήδη διευκρινίσει ότι ο εθνικός δικαστής πρέπει να συναγάγει όλες τις συνέπειες που, κατά το εθνικό του δίκαιο, απορρέουν από τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα της επίμαχης ρήτηρας, ώστε να εξασφαλίζεται ότι ο καταναλωτής δεν θα δεσμεύεται από αυτήν (προμνημονευθείσα απόφαση *Asturcom Telecomunicaciones*, σκέψη 59). Το Δικαστήριο διευκρίνισε, πάντως, ότι ο εθνικός δικαστής δεν οφείλει, δυνάμει της οδηγίας, να μην εφαρμόσει την επίδικη ρήτρα εάν ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί από τον εν λόγω δικαστή, δεν προτίθεται να προβάλει τον καταχρηστικό και μη δεσμευτικό της χαρακτήρα (βλ. προμνημονευθείσα απόφαση *Pannon GSM*, σκέψεις 33 και 35).
- 28 Από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι για την πλήρη αποτελεσματικότητα της προβλεπόμενης από την οδηγία προστασίας απαιτείται ο εθνικός δικαστής, ο οποίος διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ρήτηρας, να μπορεί να συναγάγει τις συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής, χωρίς να αναμένει έως ότου ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί σχετικά με τα δικαιώματά του, προβεί σε δήλωση με την οποία ζητεί να ακυρωθεί η εν λόγω ρήτρα.
- 29 Πάντως, κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, ο εθνικός δικαστής πρέπει επίσης να τηρεί τις επιταγές αποτελεσματικής ένδικης προστασίας των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μεταξύ των απαιτήσεων αυτών περιλαμβάνεται η αρχή της αντιμωλίας, η οποία συγκαταλέγεται στα δικαιώματα άμυνας και επιβάλλεται στον δικαστή ιδίως οσάκις επιλύει διαφορά στηριζόμενος σε λόγο τον οποίο έλαβε υπόψη αυτεπαγγέλτως (βλ., συναφώς, απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2009, C-89/08 P, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ., Συλλογή 2009, σ. I-11245, σκέψεις 50 καθώς και 54).
- 30 Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι, κατά γενικό κανόνα, η αρχή της αντιμωλίας δεν παρέχει μόνο σε κάθε διάδικο το δικαίωμα να λαμβάνει γνώση και να συζητά τα έγγραφα και τις παρατηρήσεις που υποβάλλονται στην κρίση του δικαστή από τον αντίδικό του, αλλά συνεπάγεται επίσης το δικαίωμα των διαδίκων να λαμβάνουν γνώση και να αναπτύσσουν τις παρατηρήσεις τους επί των λόγων που ο δικαστής έλαβε αυτεπαγγέλτως υπόψη και επί των οποίων προτίθεται να στηρίξει την απόφασή του. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, για να τηρηθούν οι σχετικές με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη επιταγές, πρέπει συγκεκριμένα οι διάδικοι να γνωρίζουν και να μπορούν να συζητούν κατ' αντιμωλία τόσο τα πραγματικά όσο και τα νομικά στοιχεία που έχουν αποφασιστική σημασία για την έκβαση της διαδικασίας (βλ. προμνημονευθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ιρλανδίας κ.λπ., σκέψεις 55 καθώς και 56).
- 31 Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι, στην περίπτωση που, έχοντας αποδείξει, βάσει των πραγματικών και νομικών στοιχείων που διαθέτει ή που του διαβιβάστηκαν κατόπιν διεξαγωγής αποδείξεων που διέταξε αυτεπαγγέλτως για αυτόν τον σκοπό, ότι μια ρήτρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, ο εθνικός δικαστής διαπιστώσει, κατά το πέρας εκτιμήσεως στην οποία προέβη αυτεπαγγέλτως, ότι η ρήτρα αυτή έχει καταχρηστικό χαρακτήρα, οφείλει, κατά γενικό κανόνα, να ενημερώσει σχετικώς τους διαδίκους και να τους καλέσει να συζητήσουν επ' αυτής κατ' αντιμωλία σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπει σχετικώς το εθνικό δικονομικό δίκαιο.
- 32 Ο επίμαχος στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικός κανόνας, κατά τον οποίο ο δικαστής που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως λόγο ακυρότητας πρέπει να ενημερώσει σχετικώς τους διαδίκους και να τους παράσχει τη δυνατότητα να προβούν σε δήλωση σχετικά με την ενδεχόμενη διαπίστωση της ακυρότητας της οικείας έννομης σχέσεως, ανταποκρίνεται σε αυτήν την απαίτηση.
- 33 Στην περίπτωση που διαπιστώνεται αυτεπαγγέλτως ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας ρήτηρας, η υποχρέωση ενημερώσεως των διαδίκων και παροχής σε αυτούς της δυνατότητας να εκφέρουν την άποψή τους δεν μπορεί, κατά τα λοιπά, να θεωρείται, αυτή καθαυτή, μη συνάδουσα προς την αρχή της αποτελεσματικότητας που διέπει την εκ μέρους των κρατών μελών άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης. Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι η αρχή αυτή πρέπει να

εφαρμόζεται λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, των αρχών που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, στοιχείο της οποίας είναι η αρχή της αντιμωλίας (βλ., συναφώς, προμνημονευθείσα απόφαση *Asturcom Telecomunicaciones*, σκέψη 39).

- 34 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας της κύριας δίκης, καλώντας τόσο το ενάγον στη διαδικασία αυτή χρηματοπιστωτικό ίδρυμα όσο και τον εναγόμενο καταναλωτή να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί της εκτιμήσεώς του ως προς τον καταχρηστικό χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας, το αιτούν δικαστήριο τήρησε την αρχή της αντιμωλίας χωρίς να διακυβεύσει την αποτελεσματικότητα της προστασίας που προβλέπει η οδηγία εις όφελος του καταναλωτή.
- 35 Η δυνατότητα αυτή που έχει ο καταναλωτής να εκφέρει την άποψή του σχετικώς ανταποκρίνεται, επίσης, στην υποχρέωση που υπέχει ο εθνικός δικαστής, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 25 της παρούσας αποφάσεως, να λάβει ενδεχομένως υπόψη την πρόθεση που εκφράζει ο καταναλωτής όταν, όντας ενήμερος περί του μη δεσμευτικού χαρακτήρα μιας καταχρηστικής ρήτρας, δηλώνει εντούτοις ότι αντιτίθεται στη μη εφαρμογή της, δίνοντας επομένως ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση για την επίμαχη ρήτρα.
- 36 Επομένως, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας έχουν την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας δεν οφείλει, προκειμένου να είναι σε θέση να συναγάγει τις συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής, να αναμένει έως ότου ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί για τα δικαιώματά του, προβεί σε δήλωση με την οποία ζητεί να ακυρωθεί η εν λόγω ρήτρα. Εντούτοις, η αρχή της αντιμωλίας επιβάλλει, κατά γενικό κανόνα, στον εθνικό δικαστή που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας να ενημερώσει σχετικώς τους διαδίκους και να τους παράσχει τη δυνατότητα να συζητήσουν επ' αυτής κατ' αντιμωλία σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπει σχετικώς το εθνικό δικονομικό δίκαιο.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 37 Με το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί κατά πόσον η οδηγία έχει την έννοια ότι επιτρέπει στον εθνικό δικαστή, η ακόμη του επιβάλλει, κατά την εξέταση μιας καταχρηστικής ρήτρας να εξετάζει όλες τις ρήτρες της συμβάσεως ή, αντιθέτως, τον υποχρεώνει να περιορίζει την εξέτασή του στις ρήτρες εκείνες επί των οποίων στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί.
- 38 Προκαταρκτικώς, πρέπει να σημειωθεί ότι από τη δικογραφία προκύπτει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η αγωγή που άσκησε η Banif Plus Bank κατά του ζεύγους Csirai στηρίζεται στη ρήτρα 29 της δανειακής συμβάσεως που συνήψαν και ότι ο καθορισμός ή μη του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας αυτής έχει καθοριστική σημασία για την απόφαση που πρέπει να ληφθεί επί του αιτήματος καταβολής διαφόρων αποζημιώσεων που διεκδικεί η Banif Plus Bank.
- 39 Το τρίτο ερώτημα έχει επομένως την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί κατά πόσον, κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της ρήτρας στην οποία στηρίζεται η αγωγή, μπορεί ή πρέπει να λάβει υπόψη άλλες ρήτρες της συμβάσεως.
- 40 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας, μια ρήτρα θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, η εκτίμηση αυτή πρέπει να γίνεται, λαμβανομένων υπόψη της

φύσεως των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλων των περιστάσεων κατά τον χρόνο της συνάψεώς της, όπως και όλων των υπολοίπων ρητρών της συμβάσεως ή άλλης συμβάσεως από την οποία αυτή εξαρτάται.

- 41 Επομένως, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, προκειμένου να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας στην οποία στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί, ο εθνικός δικαστής πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 42 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχουν την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας δεν οφείλει, προκειμένου να είναι σε θέση να συναγάγει τις συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής, να αναμένει έως ότου ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί για τα δικαιώματά του, προβεί σε δήλωση με την οποία ζητεί να ακυρωθεί η εν λόγω ρήτρα. Εντούτοις, η αρχή της αντιμωλίας επιβάλλει, κατά γενικό κανόνα, στον εθνικό δικαστή που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας να ενημερώσει σχετικώς τους διαδίκους και να τους παράσχει τη δυνατότητα να συζητήσουν επ' αυτής κατ' αντιμωλία σύμφωνα με τους τύπους που προβλέπει σχετικώς το εθνικό δικονομικό δίκαιο.
- 2) Προκειμένου να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας στην οποία στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί, ο εθνικός δικαστής πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως.

(υπογραφές)